

UTAJÄRVI Pontema tuulivoimapuiston arkeologinen täydennysinventointi 2023

**Timo Jussila
Timo Sepänmaa**

Tilaaaja: Tuulipuisto Pontema Oy

Sisältö

Perustiedot	2
Inventointi	3
Kuvia	5
Kartat.....	6
Uudet kohteet	7
1 UTAJÄRVI HAARASUO KOILLINEN	7
2 UTAJÄRVI HAARAOJAN LATVA	8
3 UTAJÄRVI HOIKKAMAAN LUOTEISPUOLEN KANGAS	10

Kansikuva: Iso-kalliomaan länsipuolella levennettävä tie, länteen. Tyypillistä alueen maastoa.

Perustiedot

Alue: Utajärven Ponteman tuulipuiston hankealueen ne rakennettavat maastot, joita ei inventoitu v. 2020 inventoinnissa. Maastot ovat uusia tai parannettavia tielinjoja, sähkölinjoja, voimalapaikkoja ja sähköasema. Linjat 200 m käytävässä. Alue sijaitsee Utajärven keskustasta runsaat 26 km itä-koilliseen.

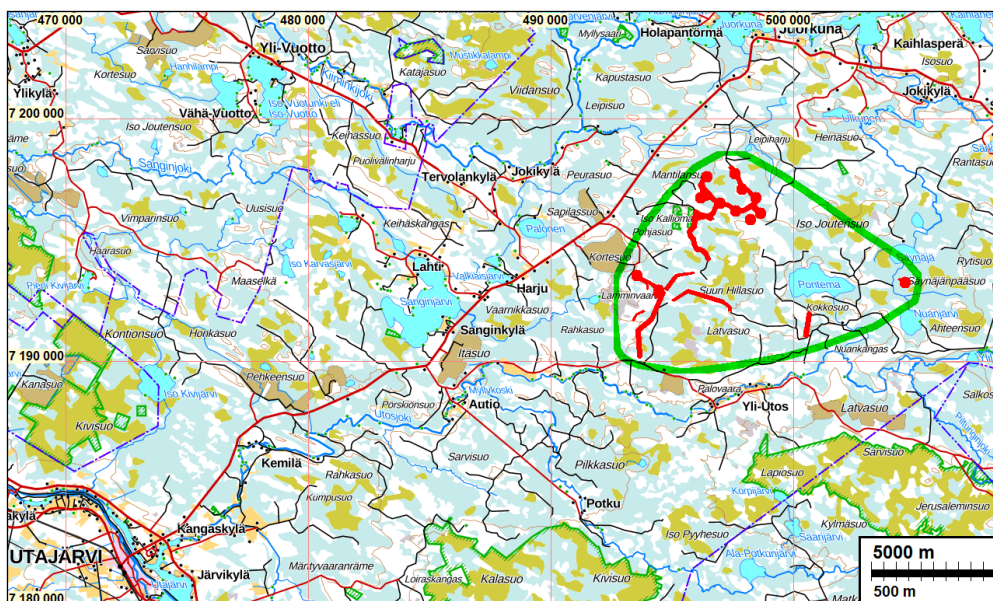
Tarkoitus: Utajärven Ponteman tuulipuiston v. 2020 arkeologisen inventoinnin täydennys, jossa tarkoituksena selvittää vielä tarkastamattomien, rakennettavien maastojen muinaisjäännökset ja muut suojeltavaksi arvioitavat arkeologiset kohteet.

Maastotyö: elokuun lopussa 2023 kahden päivän aikana.

Tilaaja: Tuulipuisto Pontema Oy.

Tekijät: Mikroliitti Oy, Timo Jussila ja Timo Sepänmaa.

Tulokset Inventoitavilla alueilla ei havaittu mitään mainittavaa. Laserkeilausaineistosta laaditussa rinnevarjosteesta havaittiin inventoitavien maastojen ulkopuolella, hankealueella, muutama tervahauta, joista tarkastettiin tutkittavan alueen lähellä sijaitseva.

Tutkitut alueet punaisella vihreän rajauksen sisällä – se ei ole hankealueen raja vaan se osoittaa tutkimusalueiden sijainnin

Selityksiä: Koordinaatit ja kartat ovat ETRS-TM35FIN koordinaatistossa. Kartat ovat Maanmittauslaitoksen maastotietokannasta elokuussa 2023, ellei toisin mainittu. Muinaisjäännösrekisteri on tarkastettu 12/2023. Valokuvia ei ole talletettu mihinkään viralliseen arkistoon, eikä niillä ole kokoelmatunnusta. Valokuvat ovat digitaalisia ja ne ovat tallessa Mikroliitti Oy:n palveli-

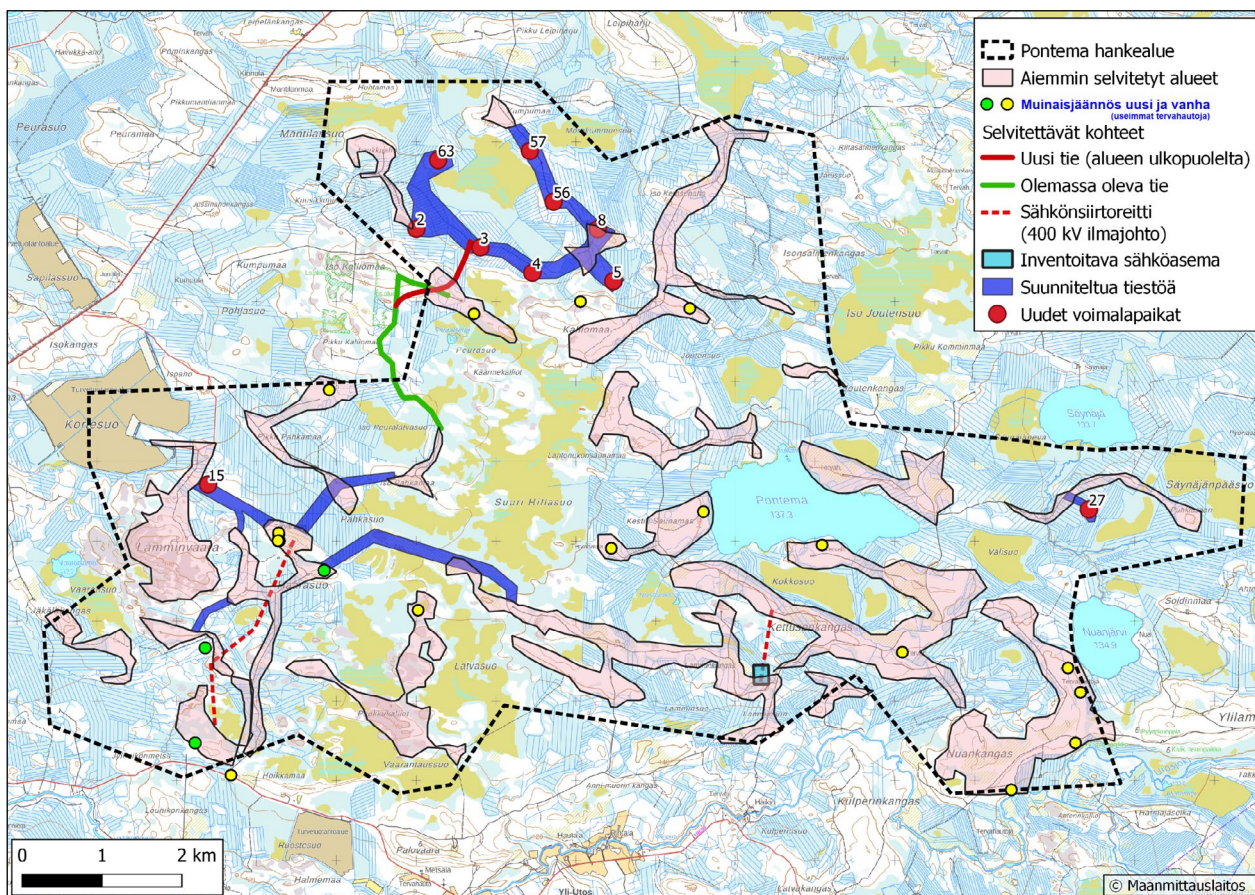
mella ja sen varmuuskopioilla (kaikki fyysisesti Suomessa). Kohdenumerot ovat tätä raporttia varten karttaviitteiksi. Niillä ei ole muuta eikä virallista merkitystä.

Inventointi

Utajärven Ponteman tuulipuiston hankealueella tehtiin arkeologinen inventointi vuonna 2020 (Schulz, Keski-Pohjanmaan Arkeologipalvelu). Sen jälkeen suunnitelmat ovat muuttuneet niin, että uusia tie- ja sähkölinjoja sekä voimalapaikkoja on kaavailtu alueille, joita ei v. 2020 inventoinnissa tarkasteltu paikan päällä maastossa. Aiemmassa inventoinnissa ei myöskään ollut käytettävissä Maanmittauslaitoksen uutta, tarkkaa lidaraineistoa. Alue skannattiin vasta em. inventoinnin jälkeen. Tuulipuisto Pontema Oy tilasi arkeologisen täydennysinventoinnin Mikrolitti Oy:ltä. Inventoinnin maastotyön tekivät Timo Jussila ja Timo Sepänmaa elokuun lopussa 2023, työn kannalta suotuisissa olosuhteissa, joskin suot olivat loppukesän runsaiden sateiden jälkeen vetiset ja liikkuminen niillä oli rajoitettua.

Inventoinnissa selvitettyt asiat:

- 3 km pitkä olemassa oleva tie ja n. 1,3 km pitkä uusi suunniteltu tie (osa inventoitu aiemmin), noin 100 m etäisyydelle tiestä sekä muuta suunniteltua uutta tiestöä n. 200 m levinä käytävinä.
- Yhden mahdollisen sähköaseman paikka (pinta-ala n. 5 ha) ja sinne tuleva
- Noin 850 m sähkönsiirtoreitti (400 kV ilmajohto) sekä alueen länsiosassa n. 3 km mittainen sähkönsiirtoreitti, johtolinjat 100 m etäisyydelle linjasta.
- Uusia voimalapaikkoja sekä niiden väliset tiet ja sähkölinjat.

Tilaajalta saatu tehtäväkarta. Siihen on jälkepäin piirretty päälle keltaisin palloin hankealueen ennestään tunnetut, v. 2020 inventoinnissa havaitut muinaisjäännökset – useimmat tervahautoja. Vihreällä pallolla tässä inventoinnissa havaitut kolme tervahautaa (kaksi eteläisempää vain lidarista havaittuja).

Alueen yleistiedot on selitetty v. 2020 raportissa eikä niitä tässä toisteta. V. 2020 inventoinnin tuloksena alueelta tunnettiin 14 arkeologista kohdetta ja oletetun puretun poroaidan aidanseiväs-varasto. Kaikki vesistöistä etäällä olevat kohteet ovat tervahautoja, joista joissain on myös tervapirtin jäännökset. Nyt tutkitut alueet sijoittuvat 120 – 150 m korkeustasoille. Siten alueella voi sen korkeustasojen puolesta sijaita rantasidonnaisia mesoliittisen kivikauden asuinpaikkoja periaatteessa missä tahansa, alemmilla tasoilla todennäköisemmin kuin ylemmillä. Alue on topografialtaan varsin pienipiirteistä. Maaperä on kivikkoista hiekkamoreenia, monin paikoin pintamaa on hyvin kivistä. Suurin osa tutkittavien alueiden maastosta oli tasaista ojitettua ja enemmän tai vähemmän metsittynyttä suota. Näitä alueita ei maastossa tarkastettu, joskin suometsän yli kuljettiin joissain kohdin jalan. Muutamissa kohdin tavattiin lajittunutta hiekkaa, rantakerrostumia.

Valmisteluvaiheessa (ja myös maastotyön aikana) aluetta tutkittiin maamittauslaitoksen 5 p/m² laserkeilausaineistosta laadittuja maaston rinnevarjostekuvia, joista etsittiin arkeologisesti mahdollisesti mielenkiintoisia maastonmuotoja – lähinnä erilaisia kuoppia ja kuopanteita, kuten tervahautoja - sekä yritettiin myös paikantaa kivikaudelle sopivia maastoja. Alueen maastoja tutkittiin laserkeilausaineiston lisäksi ilmakuvista ja maastokartalta sekä vanhoilta peruskartoilta.

Kuivat maat katsottiin kattavasti. Ei kuitenkaan neliö neliöltä, vaan alueilla kuljettiin ja pidettiin silmät ja mieli avoimina, tähyiltiin ja arvioitiin maasto sopivaksi tai epäsopivaksi kivikaudelle – jos epäsopivaksi niin pois, jos sopivaksi niin katsottiin tarkemmin. Tervahaudat paikannettiin lidarin avulla, niitä ei maastosta etsitty. Alueella havaittiin joissain kohdin suppea-alaisia lajittuneita hiekkamaita – rantakerrostumia. Näistä ”paras” sijaitsi Pahkasuon itäpuolella olevan itä-länsisuuntaisen harjanteen länsipäässä, 135 m tasolla. Metsämaa oli siellä hiljattain laikutettu (koko harjanne), ja havainnointimahdollisuudet mitä parhaimmat. Pienintäkään vihjettä esihistoriasta ei saatu. Monin paikoin rinteikkäimmissä maastoissa on muinaisia rantatörmä ja valleja. Niillä kuljettiin laikkuja katsellen ja jos ei oltu laikutettu niin satunnaisia koekuoppia tehden. Pintamaaperä oli kuitenkin lähes joka paikassa karkeaa ja kivistä.

Tutkittavilla alueilla ei havaittu mitään muinaisjäännöksiin tai vanhoihin arkeologisiin kohteisiin viittaavaa. Yhden tutkittavan tielinja alueen kupeessa todettiin lidaraineiston avulla olevan tervahauta, jota ei ole aiemmin noteerattu – se tarkastettiin. Lidarista havaittiin kaksi muutakin vielä rekisteröimätöntä tervahautaa, mutta ne sijaitsivat siksi etäällä tutkittavasta alueesta, että niitä ei maastossa tarkastettu. Nämä tervahaudat ovat kuitenkin jo lidarin perusteella varsin yksiselitteisen selviä tervahautoja tarkastamattakin.

18.1.2024

Timo Jussila

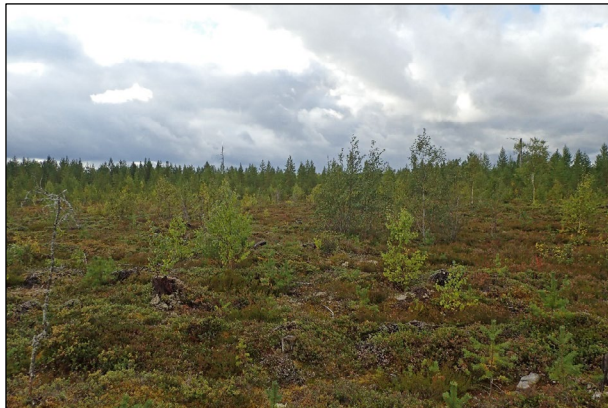
Lähde:

Schulz H.-P. 2020: Utajärvi 2020. Ponteman tuulivoimapuiston arkeologinen inventointi. Keski-Pohjanmaan arkeologipalvelu.

Kuvia

Pahkamaan harjanteen länsipään eteläpuolella oleva "kaara" eli muinainen matala rantavalli, lajittunutta hiekkaa. ja länsipään kärjen hiekkamaa-aluetta.

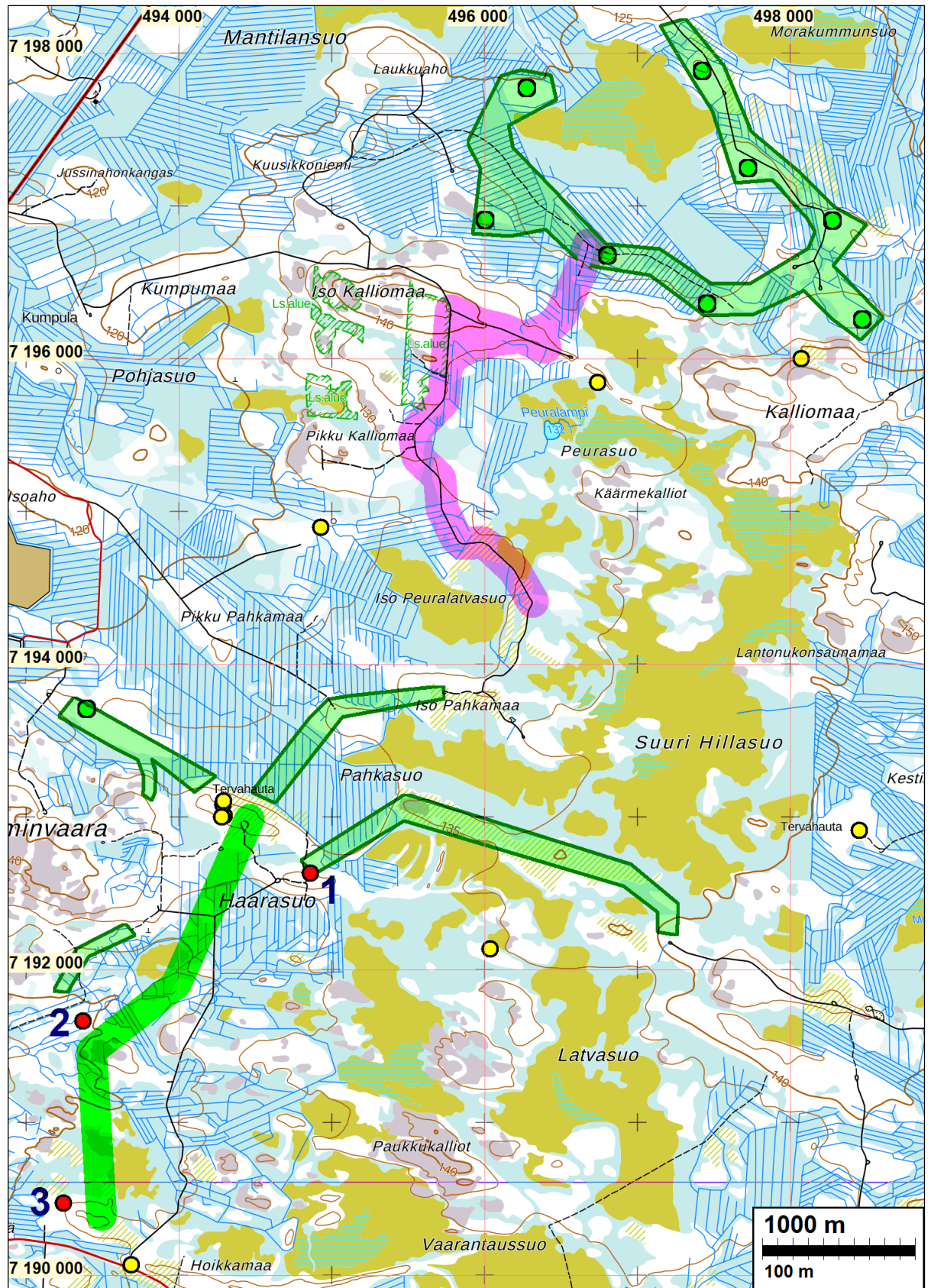

Pahkamaan itäosan maastoa. Oikea: Iso-Kalliomaan itäreunamia, missä muinaisia rantavalleja ja -törmäköitä.

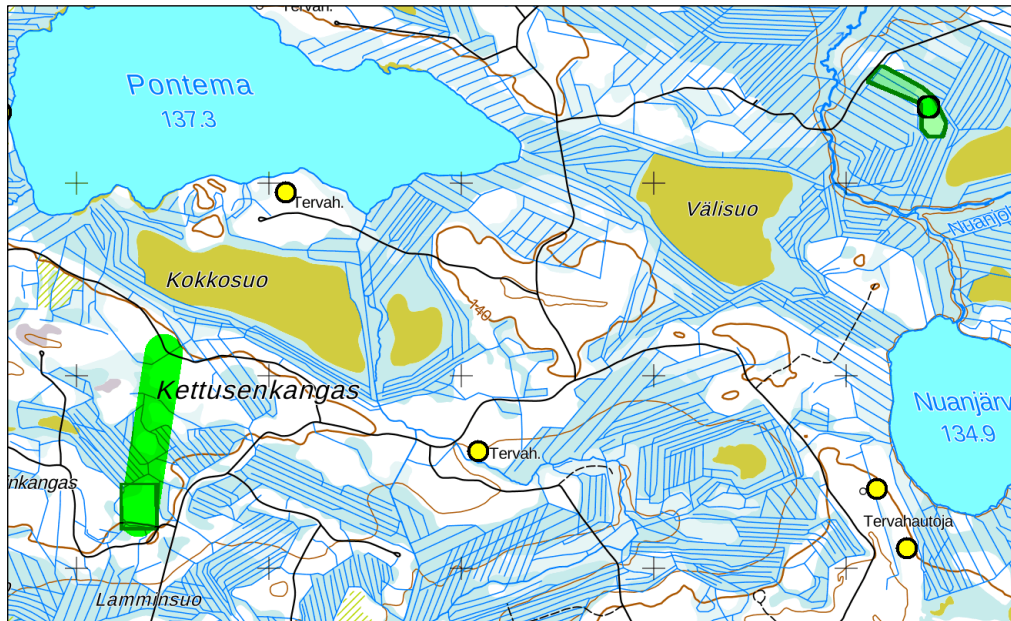

Kalliomaan pohjoispuolista aluetta suunnitellun uuden huoltotien kohdalla. Oikea Morakummunsuon länsipuolella olevaa voimalapaikkaa.

Kartat

Läntiset tutkitut alueet vihreällä ja sinipunaisella muinaisjäännökset keltaisin ja punaisin palloin ja niissä raportin kohdenumero.

Itäiset tutkimusalueet ja näistä läntinen on sähköasema ja voimajohtolinja

Uudet kohteet

1 UTAJÄRVI HAARASUO KOILLINEN

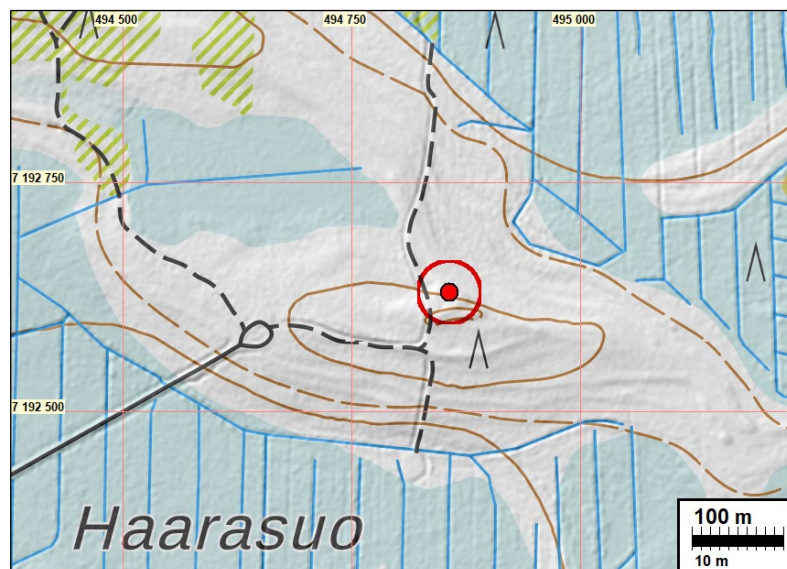
Mjtnnus: uusi
 Status: kiinteä muinaisjäännös (sm)
 Ajoitus: historiallinen
 Laji: valmistus: tervahauta

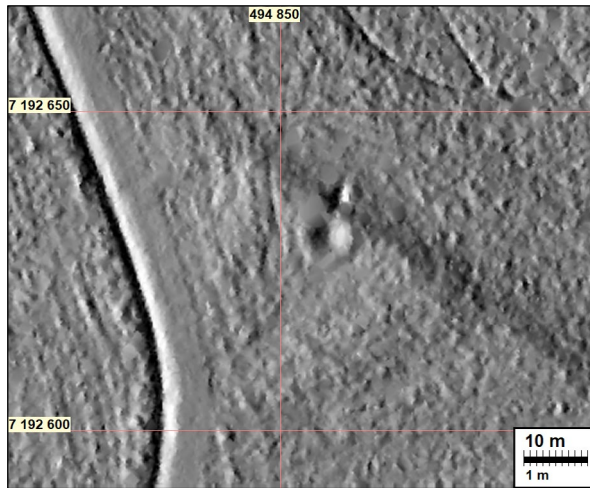
Koordin: N 7192630 E 494857 Z 135

Tutkijat: Jussila & Sepänmaa inventointi 2023.

Sijainti: Paikka sijaitsee 24,7 km Utajärven kirkosta itäkoilliseen.

Huomiot: Paikalla on pienehkö tervahauta, halkaisija 9 m vallin ulkoreunalta ulkoreunalle.
 Halssi pohjoiseen.

Tervahauta kuvan keskellä. Laadittu 5 p/m² laz aineistosta.

Tervahauta eri suuntiin

(neulapohjoinen ylh. vas. alkaen 4, 353 ja 330 / 360°, eranto 1/2023: KOK +12,2 vuotuinen muutos 0,2)

2 UTAJÄRVI HAARAOJAN LATVA

Mjtunnus: uusi
 Status: kiinteä muinaisjäännös
 Ajoitus: historiallinen
 Laji: valmistus: tervahauta

ei tarkastettu maastossa, lidarkuvassa selvä

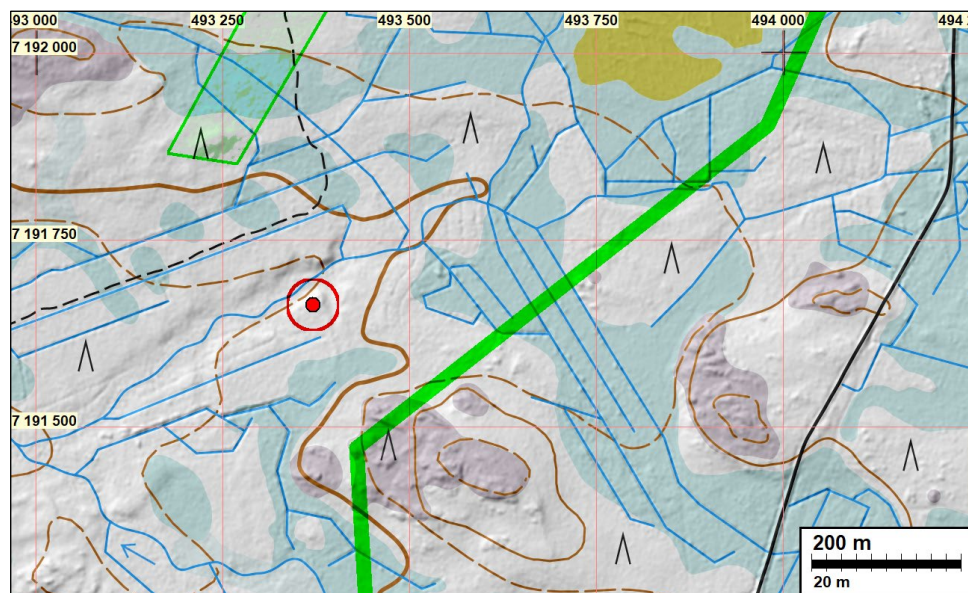
Koordin: N 7191663 E 493371 Z: 118

Tutkijat: Jussila & Sepänmaa inventointi 2023.

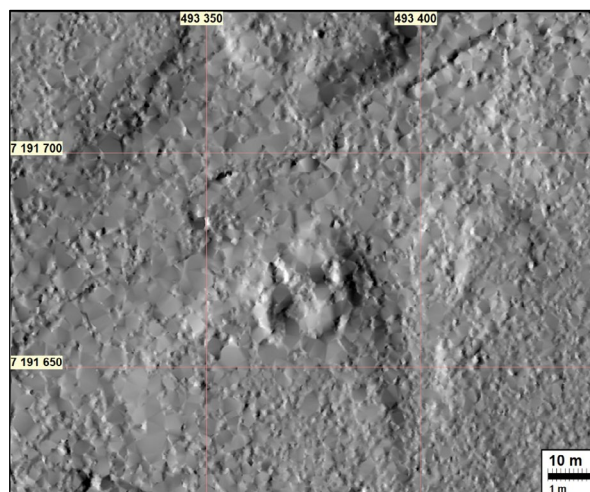
Sijainti: Paikka sijaitsee Utajärven kirkosta 23 km itäkoilliseen.

Huomiot: Paikkaa ei tarkastettu maastossa. 5 p/m² aineistosta laadituissa rinnevarjosteissa erottuu selkeästi tervahauta ja sen halssi. Halkaisija 18 m vallin ulkoreunalta ulkoreunalle, halssi pohjoiseen.
Tulkinta on varma. Olipa kohde muinaisjäännös tai mahdollinen muinaisjäännös (koska sitä ei paikanpäällä todettu), on se käytännössä otettava samalla tavalla huomioon maankäyttöä suunniteltaessa.

Pohdintaa: maastossa arkeologin tarkastamattomia tervahautoja on luokiteltu mahdollisiksi muinaisjäännöksiksi. Tässä tapauksessa 5p/m² lidarissa tervahauta on kuitenkin yksiselitteisen selvä. Mielestäni tällaisissa selvissä tapauksissa on turhaa ja (vähien) resurssien tuhlausta, että korkeasti koulutetun arkeologin pitäisi se vielä maastossa sellaiseksi todeta. On toki mahdollista, että nyt jää mahdollinen tervapirtti havaitsematta, mutta se voi jäädä havaitsematta myös paikalla käytäessä.

Sähkösiirtolinja vihreällä

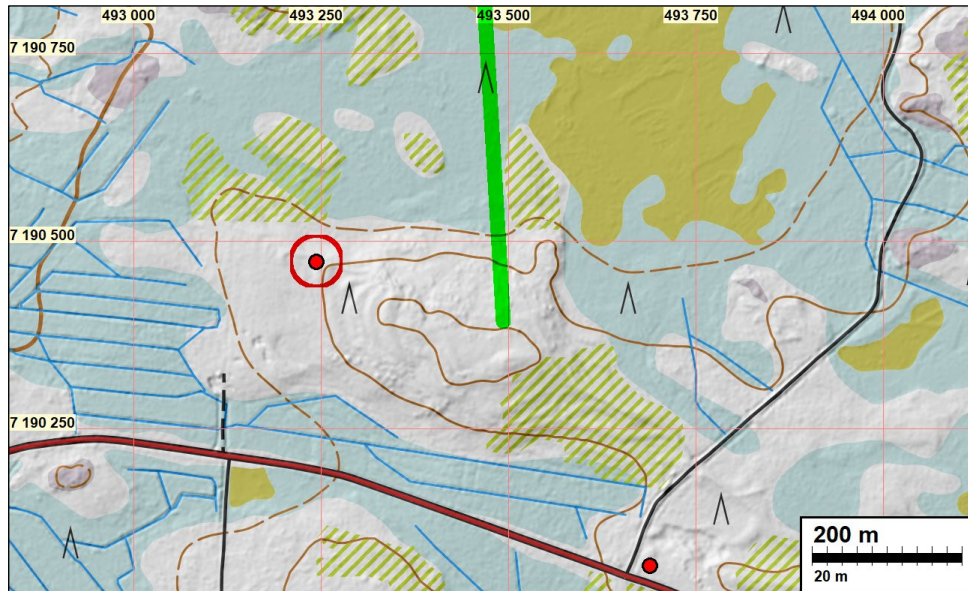
3 UTAJÄRVI HOIKKAMAAN LUOTEISPUOLEN KANGAS

Mjtunnus: uusi
Status: kiinteä muinaisjäännös (sm) ei tarkastettu maastossa, lidarkuva selvä
Ajoitus: historiallinen
Laji: valmistus: tervahauta

Koordin: N 7190472 E 493244 Z 126

Tutkijat: Jussila & Sepänmaa inventointi 2023.

Sijainti: Paikka sijaitsee Utajärven kirkosta 22,7 km itäkoilliseen
Huomiot: Paikkaa ei tarkastettu maastossa. 5 p/m² aineistosta laadituissa rinnevarjosteissa erottuu selkeästi tervahauta, halkaisija 19 m vallin ulkoreunalta ulkoreunalle (jossa ojat) ja sen halssi pohjoiseen. Tulkinta on varma.

Sähkösiirtolinja vihreällä

